

POSTEN I MUSIKEN OCH MUSIKEN I POSTEN

Av Paul Gerhard Heurgren.

Blåsinstrumenten ha en månghundraårig historia. Ursprungligen voro de djurhorn. Detta torde vara anledningen till att ännu i dag en del blåsinstrument kallas för horn. Redan i forntiden förekommo dock blåsinstrument av metall. I Gamla testamentet talas om basuner och trumpeter, vilka användes vid religiösa fester och av väktare å stadsmurar för att varna för annalkande fiender. Ur mossar i Danmark har grävts fram ända till två meter långa lurar av brons, vilka stamma från den yngre bronsåldern. Även dessa tros ha varit i bruk vid religiösa fester. Under senare delen av medeltiden och i nyare tiden brukades i Tyskland under jakt horn, bestående av mässingsrör i skiftande former — raka eller svängda och böjda i cirkelform eller oval form. I signalhorn blåste även ridande tyska kurirer, då de nattetid kommo till uppdragna vindbryggor eller stängda portar vid städer eller borgar för att därvarande väktare skulle låta dem komma in.

Vid medeltidens slut och i början av nyare tiden befordrades brev i södra Tyskland i stor utsträckning av slaktare, som reste vida omkring och köpte upp slaktboskap. Man talade därför om »Metzgerposten» (=slaktarposter). Dessa använde signalhorn, vilka som regel

Bild 1. Tysk pokal av glas från början av 1700-talet. Postryttare å cuppan. Skaf-tet och lockets hänkel i form av posthorn. I Postmuseum.

torde ha varit i cirkelform, för att tillkännagiva sin ankomst till en plats. Långt efter det slaktarposterna upphört använde slaktare i södra Tyskland ett eller flera signalhorn som motiv å sina skyltar.¹⁾

Släkten Thurn och Taxis, som från början av 1400-talet hade hand om de tyska kejsarnas post och från slutet av 1400-talet även befordrade privatpersoners brev, försåg efter mönster av slaktarposterna sina postförare med signalhorn.

Den äldsta bevarade uppgiften om posthorn finnes i en tysk berättelse från 1490. I denna omtalas, att den tyske kejsaren Maximilian I samma år lät inrätta regelbunden postföring. Så här lyder på originalspråket en del av denna berättelse. »Es lag allweg 5 Meil wegs ein Pot (= Post) von den andern. Einer war zu Kempten, einer zu Bless» — »und must allweg ein Pot der anderen warten und sobald der ander zu ihm ritt so *bliess er ein hörnlin*, das hört ein pot der in der Herberg lag und must gleich auf sein.»²⁾

De postala signalhornen, som i Tyskland fingo namnet »Posthorn», gävo anledning till långvariga strider mellan Thurn och Taxis och en del tyska furstar, vilka höllo före, att även deras postförare borde få blåsa i posthorn. Tyska kejsare utfärdade vid flera tillfällen förordningar, i vilka fastställdes höga böter till skydd för de thurn och taxiska postiljonernas bruk av posthorn, vilket kejsarna räknade som sitt eget monopol. I Brandenburg och Sachsen, i vilka länder Thurn och Taxis ej fullgjorde någon postföring, förbjöd därvarande regenter andra än sina egna postiljoner att begagna posthorn. På en ansökan från en adelsman, som begärde att hans kusk måtte få blåsa i posthorn, skrev konung Fredrik den store i Preussen: Han kan skaffa sig så många horn han vill, men inget posthorn, för det är emot bestämmelsen. Posthornsmonopolet avsåg således ej alla slags signalinstrument, utan endast sådana av en viss vedertagen cirkelrund form.

Då habsburgarnas välde var som störst, omfattade det ej blott de områden, vilka före första världskriget utgjorde Tyskland och Österrike, utan även nuvarande Belgien, Nederländerna och Spanien samt delar av Italien. Inom de delar av dessa områden, där thurn och taxisk post kortare eller längre tid förekommit, torde postiljonerna ha använt posthorn. I Schweiz och de nordiska länderna ha posthornens klang hörts på gator och vägar från 1600-talet och fram till 1900-talets början. Blåsinstrument ha även använts av engelska postiljoner, fast

¹⁾ Siffror, t. ex. 1), hänvisar till källskriftsförteckning efter artikeln.

Bild 2. Italiensk postdiligens och hornbläsande postryttare. 1770-talet.³⁾

av annat utseende än de, som allmänt kallas posthorn. Å färglagda engelska kopparstick med postdiligenser ser man ibland uniformsklädda postiljoner, som blåsa i ett långt, rakt och smalt instrument.

Från början av 1800-talet och till 1863 använde postiljoner i Tyskland trumpet istället för posthorn. Men sedan återgick man till posthornen. Det är nu ej känt, av vad anledning de tyska postiljonerna en tid utrustades med trumpet istället för posthorn. Trumpeterna bestodo ursprungligen av ett smalt rör, som dock redan på 1400-talet böjdes och senare fingo form av en dubbelögla.

Postiljoner i Tyskland, vilka voro skickliga att blåsa i posthorn eller posttrumpeter, belönades från 1820-talet till början av 1900-talet med »Ehrentrompet» eller »Ehrenposthorn», vilka voro försedda med ventiler, så att postiljonerna på dem kunde blåsa vackra musikstycken, till stor förnöjelse för resande med postdiligenser. I ett tyskt tryckt häfte från 1848 är intaget en förteckning på preussiska postiljoner, vilka 1828—1847 erhöles »Ehrentrompeten».⁴⁾

I ett tyskt arbete från 1660-talet framhållles, att posthornen voro till gagn av tre anledningar.⁵⁾ För det första blevo postförare, då de nattetid kommo till stängda stadsportar, insläppta, när de blåste i sina

horn. För det andra förstodo innevånare i samhällen, då de hörde post-signaler, att de hade möjlighet att till postiljoner avlämna brev för vidarebefordran. Och för det tredje kunde postiljon, som nattetid råkade vilse, genom att blåsa klagande toner i sitt horn få hundar i närmaste by att skälla. Ledda av hundskallet var det sedan möjligt för dem, som kommit vilse, att leta sig fram till byn.

Festligt såg det ut, när i färgrika uniformer klädda postiljoner kommo ridande, blåsande i sina horn. Det förekom i Tyskland att flera postiljoner uppträdde tillsammans. Så t. ex. redo 42 postiljoner, blåsande, i spetsen för ett festtåg i Berlin 1859. År 1889, då ett kungligt jubileum firades i Dresden, voro 40 hornblåsande postiljoner med i festtåget. Och då den preussiska prinsessan Lovisa Ulrika 1744 var på väg genom svenska Pommern för att i Stockholm förmälas med den svenske arvprinsen Adolf Fredrik, redo 12 posthornsblåsande postiljoner före hennes vagn.

När ett stycke in på 1900-talet postverkens häståkdon började utbytas mot bilar minskades även användningen av posthorn. Och nu ha dessa blåsinstrument kommit nästan helt ur bruk.

Inom åtskilliga postverk ha posthornen blivit symbol för postverken och emblem å skyltar, brevlådor, uniformer, flaggor, i sigill m. m. Posthorn ha även använts som motiv å frimärken (bild 3) bl. a. i Sverige och Norge. Å norska frimärken har posthornsmotivet förekommit under flera årtionden.

I en del länder ha posthornssignaler givits ut i tryck och några kompositörer ha i sina verk inspirerats av posthornens klang. Ej så få tyska skalder ha skapat poesi och stämning kring posten och framförallt kring de posthornsblåsande postiljonerna.⁶⁾

Bild 3. *Frimärken med posthorn.*

1. Posthornens konstruktion och musikaliska möjligheter.⁷⁾

Posthornen, som äro bleckblåsinstrument, tillhöra samma instrumentklass som trumpeterna, kornetterna och valthornen. I sin första form, före 1600-talet, voro posthornen ungefär två fot långa koniska mäsingsrör böjda antingen i cirkelform eller i en tillplattad oval form och slutande med ett utvidgat klockstycke. På dessa horn kunde endast blåsas två toner, grundtonen och dess oktav:

Genom att förlänga ljudröret till 4 fot vanns ytterligare en rad naturtoner:

Grundtonen 1 användes dock sällan. Och de högsta tonerna, 7 och 8, voro svåra att frambringa. Signalerna på 4-fots-hornet omfattade därför som regel tonerna 2—6. Nr 4 var slutton. Med detta horn var det dock ej möjligt att åstadkomma en melodisk tonföljd. Man byggde därför ut hornet till 8 fot och ökade därigenom antalet vindlingar. Med detta 8-fots-horn kunde åstadkommas följande toner:

Härefter följa 15 olika melodier eller signaler för posthorn från en del länder.

1 *bis*

2^a 2^b 2^c

3 *ter*

4

5 *bis*

6

7

8 *f*₂

9 *f*₂

10

11

12 *w*

13 *w*

14 *w*

15

En och samma signal hade ofta olika betydelser i skilda länder. Nr 1—7 äro från Preussen, som här betecknas med A. En del av dessa användes i Danmark, (B), och i Tyska riket, Bayern, Württemberg och Österrike-Ungern (C).

- Signal 1. I A signal för avgång och ankomst av stafettpost och i B uppmaning till mötande att vika ur vägen.
- » 2 a. I A och B signal till avgång och ankomst av kurirer.
 - » 2 b. Antal hästar, som önskas.
 - » 2 c. Antal extra vagnar, som önskas.
 - » 3. I A, B och C signal till avgång och ankomst av extrapost.
 - » 4. I A = d:o för kærpost. I C = d:o för paket-, karriol-post etc.
 - » 5. I A = d:o för ilpost. I B och C = d:o för personpost?
 - » 6. I A = d:o för ridpost.
 - » 7. Nödsignal i A.
 - » 8. Thurn och taxisk nödsignal.
 - » 9. För tjänstepost inom Österrike.
 - » 10. Ankomstsinal för ordinarie thurn och taxisk post.
 - » 11. Engelsk signal.
 - » 12. Signal för svensk ryttarpost.
 - » 13. » » » »rännpost» (= expresspost).
 - » 14. » » » »ständig post» (= brevpst till häst, förd av postiljon).
 - » 15. Svensk ankomstsinal.

I Preussen började man använda signalerna 1—7 år 1828. Den thurn och taxiska posten fick egna signaler 1830. I Bayern infördes 1839 sex signaler och i Baden 1842 tre. I Schweiz, där kantonerna hålla på sin särart, hade varje kanton sina särskilda posthornssignaler. Om svenska och danska signaler skall längre fram lämnas besked.

II. Musik inspirerad av post och posthorn.⁷⁾

När Carl Bach, som sedermera fick anställning i konung Carl XII:s hovkapell, gav sig från hemmet ut i världen, skrev hans berömde broder, den protestantiska kyrkomusikens fader, Johann Sebastian Bach, ett klaverstycke, »Capriccio sopra la lontananza del suo fratello

dilettissimo». I detta ingår en »Aria del Postiglione» med hornsignaler. I oratoriet »Belsazar» skildrar G. F. Händel i en »Postillons-Sinfonie» när österländska mager, enligt vad som berättas i Daniels bok i Bibeln, kallats att tyda eldskriften »Mene tekel upharsin». I Mozarts Posthornsserenaden ljuder posthornet i andra trion i menuetten och i hans Tre tyska danser förekommer i tredje dansen, benämnd Slädfärden (Köchel nr 605), två posthorn. Beethoven tjusades så av en postiljons fanfarer, då han reste från Karlsbad efter en där genomgången kur, att han skrev ned postsignalens noter i sin skissbok. Tysken Louis Spohr, en berömd violinist och även kompositör, har använt posthorn i sin nocturno för blåsinstrument. Även en svensk, oboisten i konung Gustaf III:s hovkapell Johan Fredrik Grenser, kan räknas till de postala tonsättarna. Han komponerade en »Posthorn-Sinfoni», som hovkapellet spelade 1796.

Postmusum äger en samling musikstycken med postala namn, så t. ex. »Posten i skogen» av Herman Wenzel. Detta stycke börjar med posthornssignaler. Vidare »Postage Polka» av G. A. Brainard, »Postiljons-Polka» av Cerny, »L'Arrivée de la poste» av Rich. Eilenberg och »Feldpost-Relais-Galopp» av Gottfried Piefke.

Den 12 november 1903 hölls i Berlin under den tyska kejsarinns beskyddarskap en konsert till förmån för barn till posttjänstemän, som avlidit. Programmet⁸⁾ för denna konsert upptog följande kompositioner:

1. *Postillons-Sinfonie* aus dem Oratorium »Belsazar». 1748. G. Händel.
2. »*Der Postillon*» — Lieblich war die Maiennacht — von Lenau, Lied für Sopran mit Begleitung des Posthorns und des Klaviers. Ad. Müller.
3. a) »*Aria del Postiglione*» und »*Fuga*» für Klavier. 1704. Seb. Bach.
b) »*Alla Posta*» für Klavier und Streichinstrumente. 1748. J. Werner.
4. *Nocturno* für Harmonie- und Janitscharenmusik. 1815. L. Spohr.
5. *Drei deutsche Tänze*. 1791. (No 3: Schlittenfahrt-Trio mit 2 Posthörnern und Schellen). A. Mozart.
6. a) »*Die Post*». Fr. Schubert.
b) »*Die Post im Walde*». Felix Weingartner.
c) »*Die Dorfpost*» (La Poste de village). Puget. Lieder für Sopran mit Begleitung des Klaviers.

7. *Wettiner Jubiläumsmarsch*. 1889. Für grosses Orchester mit Posthorn-Trio (unter Leitung des Herrn Komponisten). Edm. Kretschmer.

Flera musikdramatiska arbeten ha, som musikprofessor Patrik Vretblad påpekat,⁷⁾ haft post och postiljoner som motiv. 1793 uppfördes i Wien ett sångspel, »Die Poststation», av Paul Wranitzky. En rysk opera, »La poste de l'amour», komponerad av Caves, utgavs 1804 i St. Peters-

Posthornruf von Johann Sebastian Bach
(»Aria del Postiglione«)

Posthornruf von Ludwig Spohr (Posthorn-Trio »Nocturno«)
Solo *Corno di posta in F*

Kurierpostsignal von Georg Friedrich Händel
(»Allegro. Postillons«)

Posthornruf von W. A. Mozart
(Postschlitten-Melodie. »Deutsche Tänze 3«)

Bild 4. Posthornssignaler i berömda kompositörers verk.

burg och en operett, »La postillon d'amour», av E. Maschek, utkom i Heilbrunn 1866. I dessa stycken förekommer dock föga som har med posten att göra.

Mer postalt inslag är det i följande operor eller operetter. »Le postillon de Lonjumeau» är en komisk opera i tre akter med text av A. de Leuven och Brunswick samt musik av Adolphe Adam. Denna opera uppfördes första gången i Paris 1836. På operan i Stockholm har »Postiljonen från Lonjumeau» uppförts flera gånger från 1839. Samma ämne som i denna opera förekommer i två andra operor, den ena av Pietro Ant. Coppola från 1838 och den andra av Giov. Ant. Speranza från 1842. Från 1849 stammar en fransk komisk opera, »La postillon de Saint-Valery», med musik av Auguste Pilati och text av Comerson och Salvador. En operett, »Le postillon en gage», av den berömde operettkompositören Jacques Offenbach och med text av Jules Adines, kom till 1856. Och en spansk komisk opera, »El postillon de la Rioja», från 1856, har till kompositör Oudrid Y. Segura.

Till en del tyska dikter om post har satts musik. En dikt, »Postillon», av den ungerske skalden Nikolaus Niembach, känd under signaturen Lenau, har tonsatts fyra gånger. En annan dikt, »Von der Strasse her ein Posthorn klingt», har åtta kompositörer, däribland Frans Schubert. Kapellmästaren och kompositören Felix Weingartner, som lett konserter i Stockholm, har jämte elva andra satt musik till dikten »Post im Walde». En känd svensk dikt, »Den tänkande lantbrevbäraren» av Hjalmar Gullberg, har tonsatts av Gunnar Turesson.

III. Dikter om posthorn.

Flera tyska 1800-talsskalder ha skrivit dikter om posten. I ett tyskt arbete från 1877 äro intagna ej mindre än 43 dikter under den gemensamma rubriken »Posthorn-Klänge», vilka alla ha postala motiv och i de flesta fall handla om posthornsblåsande postiljoner.⁹⁾

»Svenska Post-Ryttaren» den 6 januari 1683, en tidning utgiven av svenska postverket, har å framsidan en bild av en postiljon, som blåser i ett posthorn. Under denna bild står några verser, som börja så här:

*»Jag rijder fort til vägs, och blåås i Hornet mitt,
Berättar hwad jag fått, och det kring Swerie widt.»*

Detta rim är troligen den enda beskrivning i versform på svenska om en postiljon, som blåser i horn. Men dess rikare har, som redan nämnts, posthornspoiesen flödat i Tyskland.

Tre verser i Lenaus redan omtalade dikt, »Der Postillon», lyda så här:

*»Heimlich nur das Bächlein schlich,
Denn der Blühen Träume
Dufteten gar Woniglich
Durch die stillen Räume.*

*Rauher war mein Postillon,
Lies die Geisel knallen,
Ueber Berg und Thal davon
Frisch sein Horn erschallen.*

*Und von flinken Rossen vier
Scholl der Hufe Schlagen,
Die durch's blüende Revier
Trabten mit Behagen.»*

Den grubblande och vemodsfulle Lenau sjunger i en annan dikt,
»Das Posthorn»:

*»Ferne leise hör ich dort
Eines Posthorns Klänge,
Plötzlich wird mir um das Herz
Nun noch eins so enge.*

*Töne, Wandermelodei,
Durch die öden Strassen;
Wie so leicht einander doch
Menschen sich verlassen.*

*Lustig rollt der Wagen fort
Ueber Stein und Brücken;
Stand nicht wer an seinem Schlag
Mit verweinten Blicken?»*

Den store humanisten, tänkaren och skalden Johann Wolfgang Goethe har skrivit en dikt som heter »An Schwager Kronos». Sista versen i denna dikt lyder så här:

*»Töne, Schwager in's Horn,
Rassle den schallenden Trab,
Dass der Orcus vernehme: wir kommen,
Dass gleich an der Thüre
Der Wirth uns freundlich empfange.»*

Kronos, den grekiske guden, är här en »Schwager» (= postiljon), som för till underjorden, där enligt romerska gudasagor Orcus härskar.

H. Heine, berömd främst för »Buch der Lieder», skrev i en furst Alexander von Sayn-Wittgensteins gästbok en dikt, som slutar så här:

*»Kaum trafen wir uns auf derselben Station,
Herzliebster Prinz Alexander,
Da bläst schon zur Abfahrt der Postillon,
Und bläst uns schon auseinander.»*

Joseph von Eichendorff, en av den tyska romantikens finaste lyriker, har flera gånger diktat om posthornsblåsande postiljoner. En av dessa Eichendorffs dikter heter »Kurze Fahrt»:

*»Posthorn, wie so keck und fröhlich
Brachst du einst den Morgen an!
Vor mir lag's so frühlingsselig,
Dass ich still auf Lieder sann.*

*Dunkel rauscht es schon im Walde,
Wie so abenkühl wird's hier,
Schwager, stoss'in's Horn — wie balde
Sind auch wir im Nachtquartier.»*

IV. Inom de nordiska länderna använda posthorn.

1. Svenska posthorn. 1600-talet.

De kungliga svenska brevbuden, kurirerna och ämbetsmännen voro från omkring 1540 försedda med vapenbrickor. Före svenska postverkets inrättande 1636 torde dock ej några brevbud i Sverige använt signalhorn eller posthorn under sina färder. Första gången man i vårt land hör talas om posthorn är i postverkets födelseurkund, den tryckta kungliga förordningen av den 20 februari 1636. I första paragrafen i denna bestämdes, att postiljon eller postbonde skulle *»så snart han hörer aff then ankommande Posten blåsas i Posthornet, gör sigh färdigh til at strax anamma brefwen aff honom»*. Det danska postverket grunda-

des genom en kunglig dansk förordning av 1624. Men då i denna ej nämnes något om posthorn, kan tagas för givet, att man i Sverige hämtat idén med posthorn direkt från Tyskland.

Relativt snart gjordes ansatser för att få posthorn tillverkade. Detta framgår av en kunglig skrivelse från maj 1636.¹⁰⁾ I denna gavs order till riks- och kammarråd att skaffa uniformer och posthorn av mässing åt de postförare, som passerade städer. Men de, som reste enbart »under gemene allmogen», ansågs ej behöva vare sig uniformer eller posthorn. Hur posthornen skulle se ut hade postverkets chef att ge beskd om. 1640 gavs order om utbetalning av 4 daler silvermynt för två posthorn, som skulle levereras till postmästaren i Nyköping.¹¹⁾ Om vidare tillverkning av posthorn under 1600-talet ge bevarade postakter ej något direkt besked. 1657 omtalade vice postmästaren Wulff Nilsson Sträng (närmaste man till postchefen), att postbönderna »i gemen» bett att få posthorn.¹²⁾ Kungl. Maj:t gav 1690 order åt Kanslikollegium, som postverket löd under, att av sparda statsmedel betala uniformsrockar, vapenbrickor och posthorn av mässing åt postbönder i Skåne. Dittills hade de ej haft annat än »gete- eller bockehorn».¹³⁾

Postmästare Petter Bruzell i Växiö omtalade 1692 i en rapport till postverkets chef, att i Kronobergs län förekom att barn redo med post för postbönderna och att häst, med vilken ankommen post skulle vidarebefordras, ibland ej stod redo utan fick sökas ute på bete. Ovanligt tycks det heller ej ha varit, att postbönderna sovo, då postiljonen eller postbonden anlände, så att han måste blåsa med posthornet » $\frac{1}{4}$ timme innan de uppvakna».¹⁴⁾ Det dröjde dock kanske ej så länge i verkligheten, innan de sovande vaknade. Postförarna hade säkerligen inga klockor att kontrollera tiden med.

1695 skrev postmästare Erich Måne i Viborg i Finland till överpostdirektören, att postbönderna i Viborgs län ej hade posthorn av mässing eller »annan ljudande malm» utan endast ett stycke med näver lindat trä, som lätt gistnade och gick sönder. Då dessa postbönder saknade både vapenbrickor och posthorn, varmed de kunde legitimera sig, hände det, att de överföllös av andra vägfarande. Kanslikollegium hade dock, skrev vidare Måne, bestämt, att postbonde skulle ha posthorn »hvaruti han blåsa skall, när någon honom möter på vägen och han nalkas ombytesställen.»¹⁵⁾ Härmed underförstått att det var chefens för postverket skyldighet se till att postbönderna fingo posthorn.

Den äldsta kända svenska avbildningen av posthorn finns i postchefen Johan Beijers vapensköld, avbildad i sigill (bild 5) å ett i Post-

museum förvarat brevomslag vilket Beijer sänt till rikskanslern Magnus Gabriel de la Gardie. Det ena hornet i sigillet kommer en att tänka på jägarhorn, det andra påminner om senare tiders posthorn. Beijer adlades 1654 och hans vapensköld torde ha utformats vid den tiden.

Bild 5. Postchefen Johan Beijers adelsvapen.

Avtryck av två stansar till postsigill från 1600-talet, försedda med posthorn, finnas på handlingar i Riksarkivet. Det ena från Ienecopia (= Jönköping) (bild 6) har tillkomståret 1675 angivet i sigillet och det andra från Brahe stadtz (= Brahestad) (bild 7) är försett med tillkomståret 1684.¹⁶⁾

Bild 6—7. Postkontorssigill från 1600-talet.

Bild 8. Illustration i tidningen »Svenska Post-Ryttaren». 1683.

Ä »Svenska Post-Ryttaren» för 1683 avbildas en ryttare (bild 8), som blåser i ett posthorn. Fråga är dock om denna bild är svensk. Den kan vara hämtad från Tyskland.

Så vitt känt är, finnes nu ej något 1600-tals posthorn i behåll. Därför kan man ej med säkerhet veta, hur den tidens posthorn i verkligheten sågo ut. Ty de posthorn från den tiden, vilka avbildas, äro nog mer eller mindre stiliserade.

1706 framhölls i Kanslikollegium det nödvändiga i att postförarna, då de i sporrsträck redo in på gatorna i Stockholm, blåste i sina horn, så att folk kunde rädda sig undan. En olägenhet var det dock med sådant posthornsblåsande, nämligen att många då de hörde signalerna rusade till postkontoret i gamla staden för att efterfråga post. För att förhindra att folket genast kom in på postkontoret, kunde, sade kollegiiherrarne, »betjenterne» därstädes en stund låsa portar och dörrar.¹⁷⁾

Sedan början av 1600-talet hade svenska postiljoner fört post mellan Sverige och kontinenten över Danmark. Rätten till svenskarnas trafik genom Danmark var grundad på bestämmelser i den mellan Sverige och Danmark 1541 i Brömsebro slutna freden. Tvister om denna rätt uppstodo dock flera gånger. Så t. ex. klagade 1708 Danmarks sändebud i Stockholm å danska generalpostamtets vägnar över att de svenska postiljonerna, som reste genom Danmark, beställde brev inom Danmark och blåste i posthorn, då de redo genom danska städer. I Kanslikollegium, där denna fråga debatterades, sades, att man skulle låta danska sändebudet få del av överpostdirektör Johan Schmedemans syn på saken.¹⁸⁾ Denne framhöll beträffande de svenska postiljonernas posthornsblåsande i Danmark, att rätten därtill tillkom Sverige, som i förmåga av fredsfördragen är berättigad att »hafwa och hålle sine frije påster genom dannemark mellan Sweriges grentsor och Hamburg och blåsandet i påsthorn altid föllier och competerar een rätt authoriserad påst».¹⁹⁾ Intressant är det att se vilken vikt man i vårt land tillmätte det svenska posthornsblåsandet i Danmark. Men man kan förstå, att danskarna ej voro glada åt att höra svenska signaler inom sina städer. Det är ej känt, vad resultatet blev av diskussionen 1708 mellan Sverige och Danmark om posthorn. Men 1721 omtalade överpostdirektören Henrik Bunge, att de svenska postiljonerna, som redo genom Danmark, var förbjudna, »såsom stridande mot traktater,» att blåsa i posthorn.²⁰⁾ Traktaterna var det fredsfördrag, som efter konung Karl XII:s krig den 3 juni 1720 slöts mellan Sverige och Danmark i Frederiksborg. Längre fram i tiden togs den svensk-danska posthornsfrågan upp på nytt.

Fram till början av 1700-talet torde de av postförarna använda posthornen av mässing ha anskaffats och bekostats av postverket. Men när svenska statens finanser på grund av de långvariga krigen i början av 1700-talet blevo sämre och sämre, fingo postförarna själva betala

sina blåsinstrument. 1708 kostade ett posthorn av mässing 5 till 6 kopparmynt per styck och 1710 var priset 2 caroliner.²¹⁾

Konung Karl XII sökte som bekant under sina sista år att tillsammans med sin gunstling friherre G. H. Görtz på allt sätt skaffa penningar i den nästan tomma statskassan. Ett medel härtill trodde de sig ha funnit i sammanslagning av post- och gästgiveriväsendet. En storstilad plan härom gjordes upp, en plan som bl. a. innebar inrättande av passagerare- och pakettrafik med poståtkdon och särskilda snabbt ridande poster. Om allt detta gavs den 10 februari 1718 ut en kunglig förordning, som trycktes både i kvartsformat och i ett exeptionellt stort plakatformat.

I förordningen föreskrevs bl. a. att postiljonerna skulle ha posthornet hängande i ett gult och blått snöre om vänstra axeln och »rännposten» i ett om halsen knutet snöre. Vidare bestämdes att alla andra poster skulle vika ur vägen när ryttare- och rännposterna blåste på särskilt sätt. Bröte postiljonerna mot föreskrifterna om posthornens användning, skulle posthållarna, under vilka postiljonerna närmast lödo, böta 50 daler silvermynt, som angivaren och postverkets chef sedan fingo dela. De felande postiljonerna skulle bli »med Kroppen afstraffad». Det var hårda straff för ej större förseelser. Böta fick även andra vägfärande, om de använde posthorn. När paket-, ständiga-, ryttare- och rännposterna blåste i posthorn, skulle stads- och tullportar öppnas nattetid, däremot ej för rid- och extraposterna.

Sekreteraren i Karl XII:s fältkansli friherre Olof Cederström, som senare blev riksråd, skrev i början av 1718 till överpostdirektör Bunge, att postiljonerna borde blåsa i sina horn på 6 olika sätt, »förmenandes detta bäst kunna ske igenom vissa tal på kortare eller längre anstötar, samt gröfre och grannare toner eller låtar». ²²⁾ I sitt svar till Cederström omtalar Bunge,²³⁾ att han i enlighet med av Karl XII given order, »låtit förfärdiga 6 särskilda sätt att stöta i posthornet til at åtskillia posterne från hwarandra». De sex posterna voro: »Paket Posten, Strändiga Posten, Ryttare Posten, Ränn Posten, Rid Posten och Extra Posten». Bunge önskade veta, om konungen gillade hans förslag. Sak-kunnigt omdöme om dem kunde konungen få, skrev Bunge, av kammarherre von Düben, som varit anställd i hovkapellet. Bunge framhöll, att det varit svårt få fram sex olika signaler, då posthornen ej hade fler än två toner. I väntan på besked från konungen hade Bunge antagit en yngling, som undervisats i posthornsblåsande av en musikanter. Denne yngling tänkte Bunge taga med sig på tjänsteresor, för att han

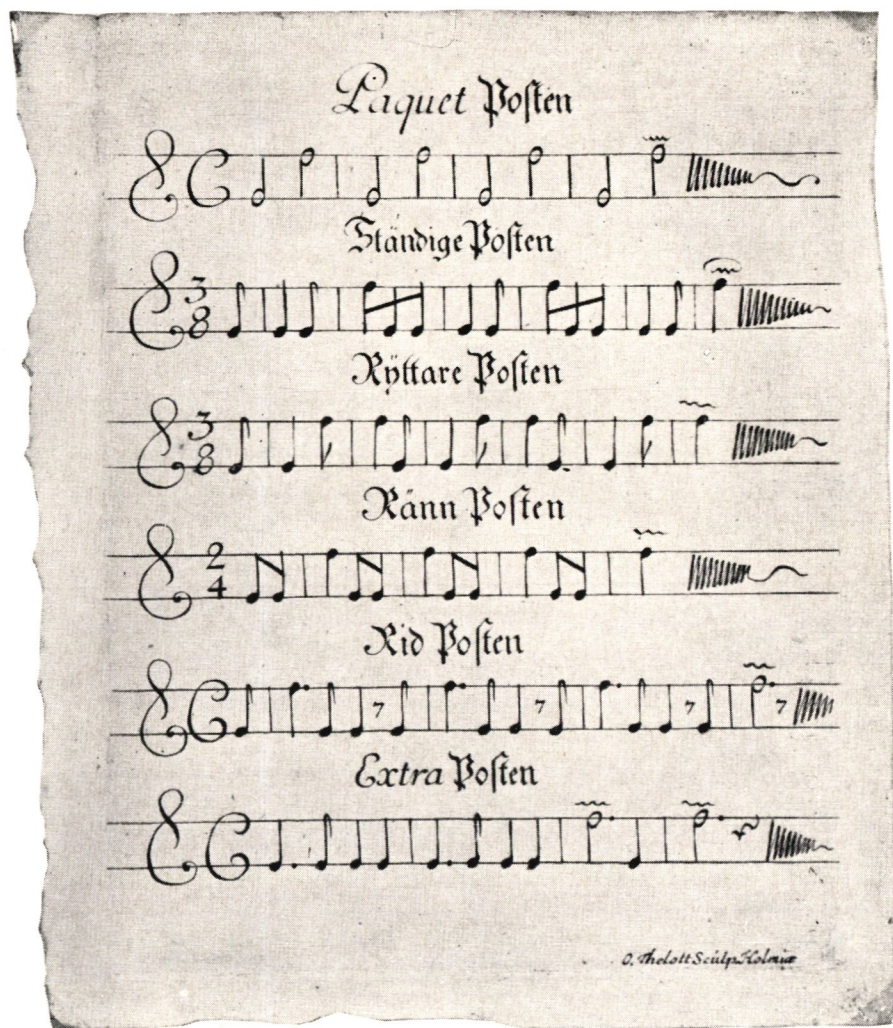

Bild 9. Posthornssignaler från början av 1700-talet.

skulle lära postiljonerna blåsandets konst. Tydligt är att kungen godkände Bunges signalförslag, ty detta trycktes 1718 (bild 9). Men man häpnar över att kungen, som hade stora ständigt växande bekymmer för landet, besvärades med en sådan bagatell som frågor om post-signaler.

Trots nödtiderna gick man 1718 med stor energi in för samman-

Bild 10. »Huvudet» till ett nummer av den svenska statliga tidningen, som under växlande namn utgivits sedan 1643.

slagningen av post- och gästgiveriväsendet och för att de nya posterna skulle komma igång. 1718 beställdes och betaltes i förskott tillverkningen av ej mindre än 2 000 posthorn. Kontrakt hade gjorts upp med en direktör Mathiesen om leverans av dessa posthorn från Västerås och Skultuna.²⁴⁾ Tillverkningen gick dock ej så snabbt, väl delvis beroende på att förordningen om post- och gästgiveriväsendets sammanslagning upphävdes kort efter Karl XII:s död den 30 november 1718.

År 1722 fick överpostdirektören tillstånd av Kanslikollegium att av de 1718 beställda och senare levererade posthornen utdela två till varje postbonde, som ej hade något horn.²⁵⁾ Några av dessa horn sändes 1723 till Helsingfors. Men postmästaren där, Sven Sillcke, meddelade 1727 att postbönderna voro missnöjda med dem, då de voro små och ej gävo ifrån sig något ljud. På Sillckes skrivelse antecknade överpostdirektör Henrik Bunge, att »Posthornen äro fullkommeligen gode och på bästa sättet gjorde effter utländske maneret, men lära bönderna intet kunna rätt stöta i dem, emedan de äro hårt blåste.»²⁶⁾ Till 1724 hade av

de förut omtalade 2 000 posthornen levererats 1 361.²⁴⁾ Detta antal hade dock tydligen ej räckt till alla postiljoner och postbönder. Postmästaren i Villmanstrand i Finland, D. Linderoth, omtalade nämligen 1724, att postbönderna där i trakten ej hade posthorn av mässing utan endast »bock- och oxehorn».²⁷⁾

1737 skrev överpostdirektör J. F. von Schantz till postmästare E. E. Bång i Vänersborg, att denne skulle få ett antal posthorn, så snart »Släde Före infaller» och någon »Kiöpman reser tillbakaes åt Hr Post Inspek-

Bild 11. Överpostdirektörens sigill. 1708.

torens ort vill åtaga sig samma posthorns fortskaffande.»²⁸⁾ Detta ger en utmärkt bild av de svårigheter, som vid tiden ifråga och långt senare fanns, då det blott gällde transport av några tiotal posthorn från Stockholm och ej längre än till Vänersborg. Först måste det vara slädföre och sedan gällde det att få tag i någon köpman, som var i Stockholm, som skulle fara västerut mot Vänersborg, och som var villig åtaga sig transporten av posthornen. Tydligen gick det inom några månader att få tag i en köpman som förde posthornen till Vänersborg. Ty 1738 begärde en köpman hos överpostdirektören att få betalt för transport till Vänersborg. Men det fick han ej då, utan endast tillsägelse att påminna om ersättning nästa gång han kom till Stockholm.²⁹⁾

1740 skrev överpostdirektör von Schantz till postmästare Gabriel Wessman i Helsingfors, att denne skulle få 50 posthorn, så snart han kunde ordna lägenhet för befordran av dessa posthorn, vilket väl så småningom lyckades.³⁰⁾

I ett tryckt cirkulär från överpostdirektör Leonhard von Klinkowström av den 6 juni 1745 lämnas föreskrifter om posthornens använd-

ning. Postförarna skulle »enär the någon under Postens förande i vägen möter eller nalkas til nästföljande Posthemmanet eller ombytes stället, altjemt blåsa i Posthornet» samt även vid ankomst till eller avresa från postkontor »förrätta med Posthornet then anbefalte blåsningen».

1745 och 1746 var det på tal att inköpa ett större antal posthorn. Skultuna bruk, som tillverkat posthorn 1718, hade erbjudit sig att leverera sådana till ett pris av 4 1/2 daler kopparmynt stycket. Även från andra bruk hade anbud infordrats. Överpostdirektör von Klinkowström beräknade, att det allt som allt behövdes 700 posthorn. Han nämnde även, att folk i städerna klagat över, att postförare, i saknad av posthorn, ej signalerade sin ankomst. Posten kom på den tiden mycket oregelbundet. Därför ville folk gärna få vetskap om postens ankomst genom posthornssignaler. Postbönder hade enligt von Klinkowström framhållit, att deras drängar ej kunde vara färdiga att omedelbart föra post vidare, då ankommande postförare ej hade posthorn att signalera med.³¹⁾

Antagligt är, att ej så få posthorn inköpts vid mitten av 1700-talet. Ty annars hade överpostdirektör von Klinkowström ej 1746 kunnat avtala med en skeppare om transport från Stockholm till Arboga av ej mindre än 34 posthorn, avsedda att vidareändas till postmästaren i Örebro.³²⁾ 1799 omtalas inköp av 149 posthorn från Nyköpings Mässings Bruk till ett pris av 32 skilling per styck. Samma pris skulle betalas för senare gjorda beställningar.³³⁾

Tidigare har nämnts, att det enligt den mellan Sverige och Danmark den 3 juni 1720 avslutade fredstraktaten ej var tillåtet för de svenska postiljoner, som reste genom Danmark, att blåsa i posthorn. Samma förbud gällde enligt fredstraktaten för de danska postiljoner, som förde post genom Sverige till och från Norge. 1798 hade man emellertid på ömse håll insett, att det ej var lämpligt med dessa förbud. I en tryckt kunglig svensk förordning (bild 12) av den 14 september 1798 sägs härom: att det »hädanefter är de kongl. Danske Postilloner tillåtit på deras passage genom Swerige til och ifrån Norrige föra och blåsa i Posthornet, emot det Hans Kongl. Danske Maj:t försäkrat Oss om reciprocitetens i akt tagande i anseende til Wåra Postilloner, då de föra Posten igenom de Kongl. Danske Staterne til och ifrån Hamburg».³⁴⁾

Flera avbildningar av posthornsbläsande postiljoner på 1700-talet äro bevarade bl. a. å »Stockholmske Post Tidender» från 1707 och 1714 (bild 10). I en del postsigill från 1700-talet förekomma posthorn

Bild 12. Kungl. kungörelse angående överenskommelse med Danmark att svenska och danska postiljoner finge blåsa i posthorn då de färdades med post genom Danmark resp. Sverige. I Postmuseum.

hängande i band. Bild 11 visar överpostdirektörens sigill från 1708. Posthorn torde under 1700-talet ha förekommit på postkontorsskyltar. En i Postmuseum utställd skylt, som befriats från tre påmålningar, är av allt att döma från senare delen av 1700-talet. Ett platt posthorn hänger vid denna skylt.

Hur sågo posthornen ut på 1700-talet? De, som tillverkades på Karl XII:s order 1718 och åren närmast därefter, voro, vilket förut omtalats, små i förhållande till tidigare framställda. Något posthorn från 1700-talet är troligen ej bevarat till vår tid.

1800-talet.

1811 omtalas, att posthorn i flera år tillverkats av Nyköpings Messingsbruk, vars chef var kommerserådet Mörsing. För dessa horn hade åren närmast innan betalats 28 skilling per styck. Sistnämnda år bestämdes priset till 40 skilling per styck och 1815 till en riksdaler.³⁵⁾

I ett tryckt cirkulär av den 13 september 1816 från överpostdirektör W. Carpelan bestämdes, att postförarna skulle »ifrån ankomsten till Städernas Tullar ända till Post-Contoiret, äfvensom derifrån till andra Tullen, blåsa i Posthornet, hvarigenom Städernas innevånare sättes i tillfälle bemärka», hur länge postförarna uppehölls vid postkontoren. Tvivelaktigt är det dock om denna kontroll, som allmänheten skulle utöva, blev till någon verklig nytta.

I inledningen omtalades, att de tyska postiljonerna under förra hälften av 1800-talet hade trumpeter istället för posthorn. I Sverige tog man efter denna sed. När precis kan dock ej sägas, men före 1825 måste det dock ha varit, ty på balkongen till posthuset Lilla Nygatan 6, vilken fastighet blev färdig sistnämnda år, finnes ett ornament, riksvapnet tre kronor flankerat av två trumpeter (bild 13). Man torde nämligen kunna taga för givet, att trumpeter ej skulle ha använts som emblem på ett posthus, om postförarne vid tiden ifråga använt enbart posthorn. En postiljon å en teckning från 1841 har en trumpet hängande över axeln (bild 14). Trumpeter användes av postiljonerna och posthorn av postbönderna. Detta framgår av ett 1856 avslutat kontrakt mellan postverket och en fabrikör N. U. Stenius om leverans av »Postiljons-

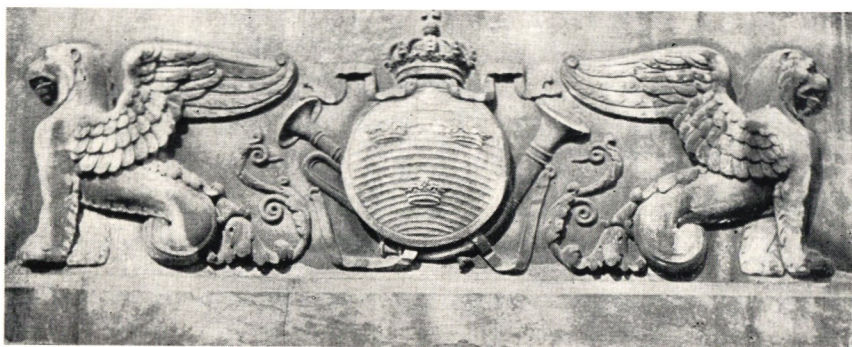

Bild 13. Ornament med posttrumpeter å balkongen till Postmuseum. 1820-talet.

Bild 14. Postskjuts. Postiljonen har posttrumpet. Teckning från 1841 av G. L. Silfverstolpe. I Postmuseum.

Trumpeter» för 4 riksdaler stycket samt »Postförare-Horn» för 1 riksdaler och 36 skilling.³⁶⁾ I sistnämnda pris ingick »Postföraremärken» till gehänget till posthornet. Med postföraremärken avsågs vapenbrickor, som också omtalas hörande till trumpetremmen.³⁶⁾

Vissa hemmans, de s. k. posthemmanen, skyldighet, vilken tillkom 1636, att befordra post upphävdes fr. o. m. 1870 års utgång. Alla på posthemmanen befintliga posthorn skulle därför återlevereras till postverket. 205 posthorn, som ej kunde tillrättaskaffas, fingo enligt beslut av Kungl. Maj:t avföras ur postverkets räkenskaper.³⁷⁾

I ett postverkets cirkulär från den 4 juni 1877 sägs, att postiljon skulle blåsa i trumpet före postdiligens avgång. Vid denna tid voro således posttrumpeter fortfarande i bruk. På 1870-talet torde dock en del postiljoner ha börjat använda posthorn. Mot slutet av 1800-talet användes ej längre trumpeter inom postverket.

Här återges tryckta posthornssignaler (bild 15), vilka enligt uppgift av posthistorikern, postmästare Teodor Holm, använts in på 1870-

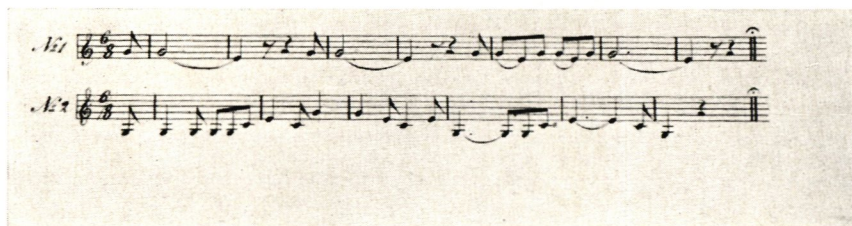

Bild 15. Posthornssignaler från mitten av 1800-talet.

talet. 1 var signal för ankomst till och 2 för avresa från postanstalt. 1800-talets postskyltar ha som regel posthorn (bild 16), antingen som huvudmotiv eller detalj av motiv.

Under tiden 1844—1906 hade postverkets egna ångfartyg flaggor med posthorn i. Hornen med kronor över hade skilda tider olika platser på flaggorna: mitt i, längst ned till vänster och högst upp till vänster. Även privata fartyg, som fraktade post, fingo 1838—1844 och 1897—1906 ha krönta posthorn i sina flaggor. Från 1907, då inga emblem

Bild 16. Postkontorsskylt från mitten av 1800-talet. I Postmuseum.

Bild 17—18. Papperssigill från senare delen av 1800-talet.

få finnas i de svenska flaggorna, ha postförande fartyg standert med krönta horn. Även under 1800-talet förekom posthorn som emblem i av postkontor använda sigillstansar. Från 1868 och ett stycke in på 1900-talet användes papperssigill inom postverket. Två sådana sigill vari förekomma posthorn, avbildas här (bild 17 och 18).

I Postmusei samlingar finns många posthorn av skilda typer (bild 19). Så gott som alla av dem torde ha varit i bruk under 1800-talet.

Bild 19. Svenska posthorn från senare delen av 1800-talet. I Postmuseum.

1900-talet.

Enligt under 1910- och 1920-talen gällande instruktioner skulle landsvägspostiljon under sina färder ha med sig posthorn (vilka under 1900-talet helt omotiverat fingo ett nytt namn, signalhorn). Postiljonen skulle blåsa i hornet vid avresa från eller ankomst till postanstalt eller till ställe där lösväska eller försändelser skulle avlämnas eller avhämtas. Signal skulle också ges åt andra vägfarande för att erhålla tillräckligt utrymme på väg. Postdirektör hade att avgöra om postförare eller lantbrevbärare skulle erhålla posthorn. För lantbrevbärare gällde i huvudsak samma föreskrifter angående användning av posthorn som för landsvägspostiljon.

Under 1930-talet råkade posthornen allt mer ur bruk. 1934 redovisades i postverkets inventarieräkenskaper 174 posthorn. Numera tillhöra posthornen nästan helt det förgångna. Som ett kuriosum kan nämnas att en lantbrevbärare, August Hallbom, på Gotland (bild 20), 1950 blåste i posthorn under sina färder med häst och vagn. Postmästare Tore Eriksson i Kiruna omtalade 1955, att lantbrevbäraren å Sveriges nordligaste lantbrevbäringslinje, Karesuando—Kummavuopio, färdas med motorcykel på landsväg på den finska sidan av Torneälv, då väg saknas på den svenska sidan. Då denna lantbrevbärare sommartiden måste över älven till den svenska sidan för att avlämna post, använder han en egen båt, som han söker gömma i strandbuskarna. Men har någon lånat den, signalerar han med sitt posthorn, och då kommer man från svenska sidan med båt och för honom över (bild 21).

Bild 20. Åkande lantbrevbärare blåser i posthorn. 1950.

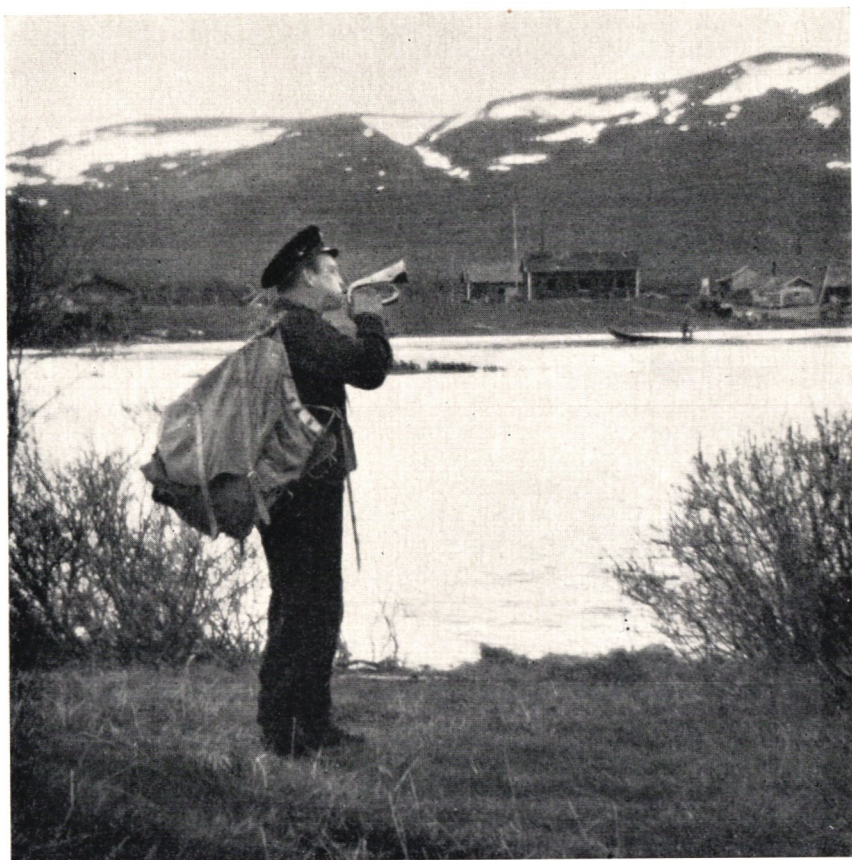

Bild 21. Lantbrevbäraren på linjen Karesuando—Kummaavuopio signalerar efter båt, som skall föra honom över Torneälv.

De under 1900-talet tillverkade postskyltarna ha som regel enbart krönta posthorn som motiv. På 1920-talet ivrade förste intendenten friherre Johannes Rudbeck för att de som emblem i olika sammanhang använda posthornen skulle ha en stilfull utformning och riktig placering. Som följd härav uppdrog Generalpoststyrelsen åt professor Olle Hjortzberg att rita ett krönt posthorn (bild 22). Å papperet, varå detta horn ritats, har generaldirektör Anders Örne tecknat sitt godkännande. Friherre Rudbeck hävdade att posthorn skulle avbildas så, att munstycket alltid skulle vara till höger. Å standert skulle, så menade Rudbeck, munstycket dock alltid vara riktat mot stängen och ljudöpp-

Bild 22. Teckning av posthorn. 1937.
I Postmuseum.

ningen således mot standertens spets. Posthorn, som målats å postbilar, ha ljudöppningen riktad framåt.

I en del av postverkets bussar i Norrland har satts in signalhorn med toner liknande de gamla posthornssignalerna. Men de verkliga posthornen, vars toner otaliga människor under flera hundra år gladdes åt, ha säkerligen för alltid upphört att ljuda å gator och vägar.

2. Danska posthorn.

Den äldsta kända avbildningen av en postryttare, som blåser i ett horn, finnes på ett exemplar av en i Köbenhavn 1662 utgiven tidning »Europaeische Wochenliche Zeitung». Huruvida detta skall föreställa en dansk postryttare kan dock ej bestämt sägas. På en smedja i Vaabensted nära Saksköbing har suttit en vindflöjel (bild 23) med årtalet 1663 och med en postryttare, som blåser i ett horn. Denna flöjel tillhör nu Post- och Telegrafmuseum i Köbenhavn.

Första gången det i bevarade danska postakter talas om posthorn är i några kontrakt från 1704. I dessa sägs, att postryttarna skulle vara försedda med posthorn »hvori de tilbörligen må kunne blaese». 1728 föreskrevs, att kuskarna på åkande poster skulle ha uniformer och posthorn. Samma bestämmelse upprepades 1781 och då bestämdes även att alla skulle vika ur vägen, då de mötte postförare, som voro klädda i uniform eller hade vapenbricka och som på ett avstånd av 20 till 30 steg gav sin ankomst tillkänna genom att blåsa i posthorn.

Konung Christian VII utfärdade den 27 januari 1804 »Forordning angaaende Befordringsvaesenet i Danmark», vilken förordning innehåller följande bestämmelser om posthornens användning: »Postkarlene skulle blaese i Posthornet saavel ved Afreisen som ved Ankomsten, saa og underveis, hvor der ere hule og snevre Veie, hvilket ogsaa bør skee, naar de møde andre Vogne, som efter Forskrivten bør vige af Veien; dog bør de blaese betids, og i en Frastand af 20 a 30 Skridt, paa det de Mödende kunne have Tid nok til bekvemmelig at vige.

Efterlade de enten gandske at blaese, eller det ikke skeer betids, skulle Postkarlene vige til höire Side, og give de Mödende halv Vei; ligesom de og, naar de reise tilbage med ledig Vogn eller Heste, ei allene bør vige af Veien for andre Vognmaend eller Postkarle, som have

Bild 23. Dansk postryttare med posthorn. 1663.

Fragt; men de maa i dette Tilfaelde ei heller understaa dem i at blaese i Posthornet, for derved at tvinge andre til at vige af Veien for dem».

Anmärkningsvärt är, jämfört med svenska förhållanden, att om diligenskusk eller postryttare ej i tid vid möte med andra vägfarande blåste i posthorn, måste de förra i första hand vika till sidan. Den postdiligenskusk eller postryttare, som ej hade passagerare eller post med sig, fick ej signalera med posthorn.

*Bild 24. Dansk posthorn från senare delen
av 1800-talet.*

Åtskilliga postiljoner uppnådde verklig färdighet i att blåsa i posthorn. Men somliga postiljoner åstadkommo vid sin blåsning, efter vad som påstods i ett nr av tidningen Kjöbenhavnsposten för 1835, ej annat än oljud. I åtskilliga fall berodde detta på att posthornen voro i allt annat än gott skick. Somliga horn voro halva, andra hade flera hål och en del voro så tillplattade, att man, hur mycket man än blåste, ej kunde få fram ett ljud.

1843 utgavs ett litet häfte med posthornssignaler. Häftet utsändes till uppsyningsmännen för transportväsendet med order se till att postiljonerna flitigt övade sig i att blåsa i hornen. Detta häfte innehåller 20 nummer. Nr 1—4 var igenkänningssignaler för skilda poster: kurirer och stafetter, extra poster, paketposter samt personposter och diligenser. Nr 5 var signal till andra vägfarande att vika av vägen och nr 6 upp-

maning till resande att intaga sina platser i diligens. Därefter följde en aria, »Das Mantellied», några galopper och marscher samt till slut fyra sångmelodier, bl. a. »Herlig en Sommernat» och »Vor gamle Caro holdt en Støj».

Alla svenska posthorn torde ha tillverkats inom landet. Men så har förhållandena ej alltid varit i Danmark. 1771 inköptes 4 posthorn från Hamburg och 1850 meddelades i ett postalt cirkulär, att kuskarna på diligenserna kunde få köpa från utlandet anskaffade posttrumpeter. Postförare i Danmark ha således, liksom i Tyskland och Sverige, en tid använt trumpeter istället för horn. Men något mera är ej känt om de danska posttrumpeterna.

Ett Post- och Telegrafmuseum i Köbenhavn tillhörigt posthorn (bild 24) är från 1800-talet.

I Danmark försvunno så småningom de posthornsblåsande postiljonerna. Många, som mindes postsignalerna, saknade dem, så t. ex. den danske diktaren Rolf Harboe, som 1891 skrev en dikt, »Den gamle Postvogn». Två av de sex verserna i denna dikt lyda så här:

*»Med Embeds-Alvor han trutted,
han arrligt og redeligt sled;
begge hans Kinder de strutted
som skulle de spraenges derved;
og disse skrattende Toner,
der over hverandre faldt,
de var mig Julesignalet
det bedste, jeg kendte af alt.*

*Og naermer vi os til Byen,
saa skingrer Dampfløjten Hyl
som om der mod Trommehinden
blev rettet en sleben Syl.
Nej — det var en anden Velkomst,
i gamle Dage vi böd,
naar Sörens lystige Toner
ud over Landskabet lød».*

3. Finska posthorn.

I avsnittet om Svenska posthorn har omtalats, att postmästare klagat över att postbönder i Finland saknade posthorn. Men det har också nämnts, att sådana signalhorn sänts till Finland.

Postchefen Ladau föreskrev 1819 att postförare skulle ha med sig posthorn, med vilka de skulle signalera åt mötande. Signal skulle även ges på en halv versts avstånd från den plats, där posthästar skulle bytas,

Bild 25. Finskt posthorn. 1800-talet.

så att de nya hästarna snabbt kunde stå färdiga. Postförare, som anlände till stad, skulle tillkännagiva sin ankomst genom att blåsa i posthorn.

1852 anskaffades ett antal posthorn från Tyskland. Dåvarande postchefen Wulffert, som var känd för konstnärliga intressen, hemställde hos senaten att 10 postiljoner skulle få undervisning i posthornsblåsande. Men detta avslogs.

Ett posthorn från 1800-talet (bild 25) tillhör finska postmuseet.

4. Isländska posthorn.

Några generella föreskrifter om posthorn, vare sig tryckta eller oträckta, ha ej förekommit på Island. Fram till slutet av 1920-talet hade lantpostbuden på Island som regel posthorn, vilka de blåste i, då de närmade sig plats där post skulle avlämnas. Hornen användes

även för att tillkalla hjälp, om de råkat i svårigheter under sina färder. Posten föres numera på Island huvudsakligen med kustfartyg, bil eller flyg. Endast ett fåtal avlägsna platser har gående eller ridande postbud, vilka fortfarande använda posthorn av den typ, som bild 26 visar.

Bild 26. Isländskt posthorn. 1900-talet.

5. Norska posthorn.

Den äldsta uppgiften om norska posthorn finner man i en av Generalpostamtet i Köbenhavn den 29 augusti 1730 utfärdad tryckt kungörelse. I denna omtalas att för de norska postbönderna anskaffats »Posthorner og Skildter». De senare lika med vapenbrickor. Både posthornen och vapenbrickorna skulle som »Inventarium» förvaras i postgårdarna. Alltid när postbönderna förde post, skulle de ha båda nämnda föremål med sig — »og naar de kommer i enge Pladser emellem Klipperne eller anderstaeds, da at blaese udi Posthornerne, at hvo som dem der maatte møde, kunde vide at lade dem Plads til at forbie passere» — »Ligeledes haver Post-Bönderne og ved Blaesen i Posthornerne deris Ankomst til Post-Gaarderne, hvor Postens Omvexling skeer, saa og undervejs, hvor Post-Aabnere ere, og i Staederne, hvor Post-CONTOIRERNE befindes (hvor de og skal blaese naar de derfra afgaar) forud at tilkiendegive paa det at Vedkommande straxen kunde vaere tilreede.»

Anmärkningsvärt är, att, trots att Norge länge tillhörde Danmark, posten i Norge ej som i Danmark befordrades av särskilt anställda »postkarlar» eller postiljoner utan enbart av postbönder. I Norge har man kanske fått idén om anställande av postbönder från vårt land. Skillnaden mellan Sverige och Norge var dock att på huvudlinjerna i vårt land postiljoner transporterade posten på hästar tillhöriga postbönder. Några postiljoner fanns ej i äldre tider i Norge. Men från mitten av 1700-talet fick var postbonde en eller två »postkarlar» till hjälp vid postföringen.

Bild 27.

Bild 28.

Bild 29.

Bild 30.

Bild 27—30. Norska posthorn. 1700—1900-talen. Tillhör norska postmuseet.

I intet av de andra nordiska länderna ha så gamla posthorn blivit bevarade som i Norge. Ur postmuseets i Oslo stora samling av posthorn visas några på bilderna 27—30. Nr 27 från mitten av 1700-talet är i koppar. Det ursprungliga munstycket har ersatts av ett i ben utskuret munstycke. Nr 28 är av mässing och från 1750—1800, nr 29 i koppar från 1800—1850 och nr 30 av mässing, av en typ som varit i bruk från mitten av 1800-talet och in i vår tid.

Källskrifter.

1. Att slaktarposterna hade stor omfattning framgår bl. a. av en skrivelse år 1597 från kejsar Rudolf II. I denna skrivelse sägs, att slaktarna »Briefe und andere Sachen bei Tag und Nacht durch eigene Ross und Boten auf und abführen.» Återgivet i »Poststammbuch». Berlin 1877.
2. Ur »Chronik der alten Reichsstadt Meiningen in Schwaben», omnämnt i »Zeit-
tafel zur Geschichte des Post- und Fernmeldewesens». Goslar 1953.
3. I ett italienskt arbete, »Direzione pe viaggiatori in Italia» etc. av Carlo Barbieri. Bologna 1772, förekommer bild 2.

4. »Anleitung zum Trompetblasen für die Königlich Preussischen Postillone» etc. Berlin 1848.
5. »Romanus discursus juridicus de Postis.» Jena 1664.
6. Flera uppgifter i inledningen ha hämtats från »Posthornschule und Posthorn. Taschenliederbuch». Av Friedr. Gumbert och Karl Thieme. Leipzig 1903.
7. Uppgifterna i avdelningarna om posthornens konstruktion och musikaliska möjligheter och om musik inspirerad av post och posthorn ha i stor utsträckning hämtats från en artikel »Posten i musiken» av Patrik Vretblad i »Posten i forntid och nutid», Stockholm 1924.
8. Ett ex. därav i Postmuseum.
9. »Poststambuch. Eine Sammlung von Liedern und Gedichten. Aufsätzen» etc. Berlin 1877.
10. 1636 12/5. Riksregistraturet i Riksarkivet.
11. 1640 27/4. Bemyndigande från Kammarkollegium, Kammararkivet.
12. 1657 (datum?). Rapport från vice postmästaren, Riksarkivet.
13. 1690 7/11. Kungl. skrivelse i Riksarkivet.
14. 1692. 22/10. Skrivelse från postmästare P. Bruzell, Växiö, i överpostdirektörens arkiv, Riksarkivet.
15. 1695 ?/11. Skrivelse från postmästare E. Måne, Viborg, i överpostdirektörens arkiv, Riksarkivet.
16. Se »Sigillstampar, sigill och försegling inom svenska postverket», av Paul Gerhard Heurgren. Stockholm 1927.
17. 1706 2/11. Kanslikollegii protokoll, Riksarkivet.
18. 1708 30/6. » » » »
19. 1708 9/7. Överpostdirektörens registratur, i K. Generalpoststyrelsen.
20. 1721 31/5. Memorial i överpostdirektörens registratur, K. Generalpoststyrelsen.
21. 1708 31/8 och 17/10 samt 1710 4/7. Skrivelser i överpostdirektörens registratur, K. Generalpoststyrelsen.
22. 1718 24/2. Skrivelse från O. Cederström, i överpostdirektörens arkiv, Riksarkivet.
23. 1718 19/3. Brev från H. Bunge, i Postmuseum.
24. 1723 5/12 och 1724 23/4. Överpostdirektörens registratur, K. Generalpoststyrelsen.
25. 1722 12/4. Memorial från överpostdirektören, bland kungliga brev, K. Generalpoststyrelsen.
26. 1727 16/1. Skrivelse från postinspektoren i Helsingfors, överpostdirektörens arkiv, Riksarkivet.
27. 1724 28/11. Skrivelse från postmästaren i Villmanstrand, överpostdirektörens arkiv, Riksarkivet.
28. 1737 23/11. Skrivelse i överpostdirektörens registratur, K. Generalpoststyrelsen.
29. 1738 10/7. Skrivelse i överpostdirektörens registratur, K. Generalpoststyrelsen.
30. 1740 1/7. » » » » »
31. 1745 4/7 och 23/7 samt 1746 20/1. Överpostdirektörens registratur, K. Generalpoststyrelsen.
32. 1746 30/8. Överpostdirektörens registratur, K. Generalpoststyrelsen.
33. 1799 20/8 och 8/10. Kungl. skrivelse, K. Generalpoststyrelsen.

34. 1798 14/9. Tryckt kungörelse. Enda kända ex. i Postmuseum.
35. 1811 16/10. Tryckt cirkulär från överpostdirektören och 1815 22/11 Kungl. skrivelse, K. Generalpoststyrelsen.
36. 1856 3/11. Kontrakt i K. Generalpoststyrelsens registratur.
37. 1871 17/12. Bland skrivelser till postkontoret i Grisslehamn, K. Generalpoststyrelsen.

Uppgifter om de övriga nordiska ländernas posthorn ha lämnats, för Danmark av museiinspektör E. Th. Björn, för Finland av chefen för postmuseet i Helsingfors, Niilo Kuseleonen, för Island av postmästaren i Reykjavik och för Norge av chefen för postmuseet i Oslo, byråchef E. Tommelstad.